

NR. 3 – NOVEMBER 2015

grøn hverdag

UDGIVET AF LANDSORGANISATIONEN GRØN HVERDAG

GLYPHOSAT GØR SKADE!

ØKOLOGISK LANDBRUG GIVER STØRRE

ØKONOMISK OVERSKUD END KONVENTIONELT

I FREMTIDEN HÆLDER VI HAVEAFFALD I BENZINTANKEN

MIKROPLASTIK I MILJØET ER I FOKUS

VIN OG HORMONER

INDTRYK FRA BERLIN

DIN HANDLING SKABER FORVANDLING

www.gronhverdag.dk

KÆRE MEDLEM / ABONNENT

Har du endnu ikke betalt for 2015,
så skynd dig venligst.

Er du i tvivl, spørg sekretariatet.

Giv Grøn Hverdag en skattefri gave!

Skattereglerne gør gavebidrag op til 15.000 kr. fradragsberettigede, hvis gavegiver oplyser sit cpr-nummer til foreningen. Grøn Hverdag indberetter så navn og nummer til SKAT.

Desuden skal mindst 100 gavegivere have ydet mindst 200 kr. i løbet af året.

Fiberfri Isolering med **europerlPerlite**

- λ Perlite er en vulkansk sten
- λ Ingen skadelige stoffer
- λ Uorganisk - rådner ikke
- λ Miljøvenlig
- λ Høj isolering

- λ Fornybar ressource
- λ Kan genanvendes
- λ Let at bortskaffe
- λ Kan anvendes overalt i bygningen

europerl Perlite - naturens eget produkt

FOR ISOLERING OG FILTRERING

**nordisk
perlite**

Tlf. 48 14 07 22 / Fax 48 14 07 88 • www.perlite.dk

UBEHANDLET M/LANOLIN

REN ULD

Ammeindlæg, baby-uldsvøb, giftfrie lammeskind, finulds-lanolingarn til undertøj, færdigstrikkede undertøjer, strikkede tæpper i metermål, lanolingarn i changerende farver, varmt undertøj i uld eller uld/silke ulddyner og -madrasser.

Besøg butikken eller ring efter vareliste eller se mere om os på vores website.

NATURLIGBEKLÆDNING

V. ANNE BAK, BRAMSLEV BAKKER 12, 9500 HOBRO, 612 612 23
WWW.NATURLIG-BEKLAEDNING.DK
WWW.SHOP.NATURLIG-BEKLAEDNING.DK

Får I jeres budskab ud til de grønne forbrugere?

Bliv annoncør i Grøn Hverdag

**Grøn
Hverdag**

Harens Hus, Bispebjerg Bakke 8, 2400 København NV

Att: Jørgen Martinus — Telefon 33 15 33 45

www.gronhverdag.dk

annoncer@gronhverdag.dk

Freelance Projektledelse | Dtp | Grafisk Produktion

milleogco.dk

Efterlysning:

Findes der i vores medlemsskare en person, som for gode ord og et par flasker kunne tænke sig at bidrage til bladet med små sjove tegninger?

Grøn Hverdag

LANDSORGANISATIONEN GRØN HVERDAG

Landsorganisationens formål er at udbrede viden om bæredygtig levevis og ikke mindst om, hvordan denne viden kan omsættes til handling. Organisationen udgiver bladet Grøn Hverdag og har aktiv kontakt til politikere, erhvervsliv og borgere.

Landsorganisationen Grøn Hverdag er medlem af paraplyorganisationen Dansk Folkeoplysnings Samråd, som omfatter 34 landsdækkende folkeoplysende organisationer med hvert sit formål og speciale.

LANDSFORMAND

Jørgen Martinus
Mobil: 28 88 02 52
martinusmail@gmail.com

SEKRETARIAT

Karens Hus, Bispebjerg Bakke 8,
2400 København NV
Telefon: 33 15 33 45
www.gronhverdag.dk
mail@gronhverdag.dk

BLADET GRØN HVERDAG

Udgives af Landsorganisationen Grøn Hverdag. Kommentarer og artikler udtrykker ikke nødvendigvis organisationens holdninger.

Redaktion: Jørgen Martinus og Ilse Friis Madsen

Produktion: milleogco.dk

Annoncer: Jørgen Martinus
tlf. 33 15 33 45

mail: annoncer@gronhverdag.dk

Oplag: 4.000 stk.

Tryk: Glumsø Bogtrykkeri
ISSN nr. 0909-0150

Abonnent/medlem:

Se bagsiden.

Næste nummer:

Medio December 2015.

Redaktionel deadline:

20. november 2015

Forside:

Løvfald

Indhold i dette nummer:

5	JØRGEN MARTINUS	8	JØRGEN MARTINUS
Glyphosat gør skade!		Økologisk landbrug giver større økonomisk overskud end konventionelt	
10	JØRGEN MARTINUS	13	JOHAN PELCK OLSEN
Fødevarer sikkerhed og fødevarer suverænitet		I fremtiden hælder vi haveaffald i benzintanken	
14	NANNA HØEGH WENZELL	16	TROELS V. ØSTERGAARD
Mikroplastik i miljøet er i fokus		Vin og Hormoner	
17	ILSE FRIIS MADSEN	18	JØRGEN MARTINUS
Grøn Kirke, Grøn Festival og Sankt Jørgen		Indtryk fra Berlin	
24	ILSE FRIIS MADSEN	25	ILSE FRIIS MADSEN
Grønt Kursus på Tisvilde Højskole		Hyld, bær og blomster	

Boganmeldelser	21
Kalender	26
Kontaktpersoner	27

Brug QR-koden til at komme på gronhverdag.dk

Giv et medlemskab som gave

Bestilles på sekretariatet via telefon eller mail.

Gavemedlemskab koster 250 kr.

Vi sender beviset til giver eller modtager efter ønske, når indbetaling har fundet sted. Vedrørende indbetaling se bagsiden. Angiv navn og adresse på giver og modtager.

LEDER

ILSE FRIIS MADSEN
Grøn Hverdag

GMO spøgelset huserer stadig

GMO spøgelset er endnu ikke manet i jorden. Men her i efteråret har modstanden mod GMO vundet en stor sejr.

GMO betyder "genmodificeret / genmanipuleret organisme". Firmaer fremstiller genetisk modificerede planter designet til deres sprøjtemidler og hævder, at afgrøderne og dyrkningsmetoderne er uproblematisk og uskadelige for mennesker og miljø.

Planterne skal godkendes i EU-systemet, før de må sættes ud i naturen. Det sker efter et særligt rotationsprincip landene imellem. I det enkelte land sendes forslaget om de nye afgrøder ud til høring hos de høringsberettigede organisationer, ofte med meget kort frist for svar.

Mange organisationer, herunder også Grøn Hverdag, nærer en udtalt modvilje over for GMO og har gennem de sidste 15 år ihærdigt imødegået firmaernes påstande ved grundige, velbegrundede høringsvar til Fødevareministeriet.

Som følge af den store folkelige modstand indførte EU i 1998 et såkaldt moratorium, en tænkepause

med hensyn til nye godkendelser af GMO-produkter og eksperimentel eller kommerciel dyrkning af GMO. Indtil da var 18 afgrøder godkendt. Det varede til 2004, og siden har disse afgrøder stadig haft svært ved at vinde indpas med Spanien og Portugal som undtagelse.

I 2012 erklærede WTO (World Trade Organisation) EU's moratorium for ulovligt. Men for nylig vandt GMO-modstanderne en stor sejr. 4 GMO-majs var ude i høring i Danmark. Oplysningsforbundet May Day anførte i sit høringsvar 7 årsager til støtte for at Danmark burde nægte at godkende Majs Bt 11, Majs GA21, Majs 1507 og Majs MON 810.

Fødevareminister Eva Kjer Hansen, som er tilhænger af GMO, blev afkrævet et svar på May Days høringsvar. Hun og regeringen var ikke indstillet på et forbud. Derimod var der flertal for det i Folketinget, hvorfor regeringen har anmodet EU-Kommissionen om dansk dyrkningsundtagelse for de pågældende majssorter.

Det er en stor sejr, at der er blevet lydhørhed i Folketinget for de saglige og væsentlige argumenter, May Day har fremført, og som i mange år også har været fremført også af andre organisationer. De genmanipulerede afgrøder har vist sig ikke at være hensigtsmæssige og sikre, således som vi og andre har advaret om. Det er glædeligt, at der nu ser ud til at være øget forståelse for det.

Vi må stadig kæmpe for, at disse afgrøder ikke vinder frem.

Læs ministerkommentar og høringsvar her:
<http://www.ft.dk/samling/20142/almdel/mof/spm/160/index.htm#nav>
Eller på www.gronhverdag.dk

Læs om GMO i Grøn Hverdag nr. 3 2011, nr. 4 2010 & nr. 3 2009.

Dr Mae-Wan Ho & Dr Eva Sirinathsinghji 2013:
Ban GMOs Now (www.i-sis.org.uk/Ban_GMOs_Now.pdf)

Oplysningsforbundet May Day
www.mayday-info.dk

GMO = GenModificerede Organismer, omfatter planter, dyr og mikroorganismer, hvis arveanlæg er blevet ændret ved genteknologi. Om planter anvender man ofte forkortelsen GMP. Nogle steder bruges forkortelsen gm.

Glyphosat gør skade!

Glyphosat med salgsnavnet Roundup, som kemifirmaet Monsanto hævdede var sikkert og harmløst, er blevet verdens mest anvendte ukrudtsmiddel, særlig ved dyrkning af glyphosat-tolerante genetisk modificerede (gm) afgrøder. Glyphosat er årsag til et stigende antal fødselsdefekter, kræfttilfælde, nyresygdomme, sterilitet, og mange andre sygdomme. Her følger sammenfatning af skadevirkningerne fra det britiske Institute of Science in Society's rapport, "Banishing Glyphosate" publiceret i september 2015.

Glyphosat lanceredes i 1974, og blev hurtigt verdens mest populære ukrudtsmid-

del, især efter at genmodificerede (gm) glyphosat-tolerante afgrøder kom på markedet i 1990'erne. I dag er 85 % af gm-afgrøder ukrudtsmiddel-tolerante. De har fået indsat arvemateriale, som gør, at de tåler et herbicid, og ikke visner som det uønskede ukrudt gør. Glyphosat-tolerante afgrøder udgør den største del heraf. I USA som høster de fleste gm-afgrøder, er 93 % af sojabønner og 85 % af majs glyphosattolerant.

Mange sorter tåler glyphosat

Maj 2015 er ialt 137 glyphosat-tolerante sorter godkendt til dyrkning i USA. 19 slags bomuld, 15 soja, 81

majs og desuden 1 hvede, 2 sukkerroer, 4 kartofler, 11 raps, 3 lucernesorter og 1 krybhvene (tæt plænegræs meget anvendt på golfbaner). 80 % af disse afgrøder har egenskaber, som gør dem modstandsdygtige over for andre bekæmpelsesmidler. Mere end 99 % af de glyphosat-tolerante sorter tilhører fire arter, de store afgrøder - soja, majs, raps og bomuld.

Glyphosat findes overalt

Ifølge den seneste årsrapport fra den industrifinansierede International Service for the Acquisition of Agri-Biotech Applications (ISAAA), "såede 18 millioner landmænd i 28 lande mere end 181 millioner hektar

[med gm-afgrøder] i 2014, en stigning fra 175 millioner i 27 lande i 2013." Dette har givet stor afsætning af glyphosat: 718 000 ton, svarende til en markedsværdi på 5,4 milliarder US dollars i 2012. Globalt anvendes sprøjtegiften i mere end 700 produkter f.eks. til ukrudtbekæmpelse i haver, langs veje, jernbanearealer og millioner af hektar marker. Glyphosat er til stede overalt, i luften, i jorden, i vores mad og drikkevand.

Giftighed holdt skjult

Årsagen til glyphosats succes har været den gentagne påstand, at det ikke skader menneskers helbred. Dræbermekanismen i planter virker via et enzym,

som ikke findes i dyr, og derfor er det sikkert for dyr og mennesker, hævder man, men påstanden er i direkte modstrid med de beviser, som eksisterede helt fra begyndelsen. Studier tilbage fra 1980'erne viste, at glyphosat både forårsager misdannelser og kræft. Resultaterne blev holdt skjult af industri og myndigheder, i USA Environmental Protection Agency og i EU European Food Safety Authority.

Sandheden kommer frem

I mellemtiden er mange beviser på glyphosats giftighed kommet for dagens lys over hele verden. Overalt ser man stejl vækst i kræfttilfælde, fødsels-skader og andre alvorlige sygdomme, som glyphosatanvendelsen er vokset.

Verdenshelseorganisationens (WHO) nylige reklassifikation af glyphosat som "sandsynligt kræftfremkaldende" bekræfter kendsgerninger bevidnet af lokalsamfund, forskere, læger og aktive borgere i adskillige år. Trods stigende glyphosat-anvendelse og dyrkning af gm-afgrøder, viser de nyeste data, at færre landmænd nu går over til gm-afgrøder. Markederne er ved at blive mættet i lande, som har haft den hurtigste overgang til gm-afgrøder.

Ukrudt udvikler resistens

Stadig flere ukrudtsarter udvikler resistens mod glyphosat. Landmænd

i USA har oplevet fald i virkningen af glyphosat på 44 % af arealet med soja i 2012. At gm-afgrøder giver lavere høstudbytte end ikke-gm-afgrøder vil uden tvivl påvirke anvendelsen af glyphosat i fremtiden.

Sagsanlæg

Med glyphosats faldende effektivitet og det stigende kendskab til dets giftighed, går mennesker over hele jorden i aktion for at fjerne det fra deres gårde, deres mad, deres land, vand og luft. Der bliver indgivet sagsanlæg mod Monsanto i USA for falske påstande om sikkerhed og i Kina for at skjule dokumenter, der belyser glyphosats giftvirkninger.

Kinas rolle

Kina er verdens største producent af glyphosat og den største importør af gm-soja. Et nyligt andragende til den kinesiske regering går så vidt som at kræve en grundig undersøgelse af Landbrugsministeriet, hvis gmo-sikkerhedsevaluering bliver bedømt som utilstrækkelig, til at sikre, at "genetisk modificerede organismer udviklet inden- eller uden for Kina er uskadelige".

Andragendet hævder desuden, at Landbrugsministeriet og Monsanto har stået i ledtog om, at indlevere "svindelprøver", udføre "falske analyser" og forfalske "konklusioner". Forkaster Kinas folk glypho-

sat og gm-afgrøder, vil det blive et vendepunkt ikke kun for Kina men for verden.

Argentina hårdt ramt

I Argentina er der rejst et kollektivt søgsmål, som kræver forbud mod gm-fødevarer og de tilnyttede pesticider. De anklagede i sagen er de store gm-frø- og kemifirmaer, bl.a. Monsanto, Syngenta, DuPont, Novartis, Nidera, Dow Agrosiences, Pioneer, Agrevo, Ciba Geigy, Argenbio, og Bayer, som producerer og sælger GMO'er og kemikalierne, som er knyttet til deres brug. På anklagebænken er også Argentinas regering og miljøministerium.

Påstanden er, at gmo fører til monokultur, metoden kræver mindre arbejdskraft og dermed ledighed for ansatte i landbruget, profit samles hos få producenter, landbefolkningens helbred og miljøet skades. Sagsanlægget kræver en biosikkerhedslov, mærkning af gm-afgrøder og at skaderne på miljøet udbedres.

Forbud i mange lande

WHO's seneste opgradering af kræfttrikoen ved glyphosat kan blive afslutningen på Monsanto's flagskibsprodukt. Flere lande har indført forbud mod kemikaliet kort efter offentliggørelsen. Sri Lanka, hvis befolkning er ramt af nyresygdomme, Colombia, som er ophørt med at sprede det fra luften over coca- og valmueplantager.

Krigen mod narko fordrev columbianske borgere, ødelagde deres land og vandforsyning. Frankrigs miljøminister har forbudt havecentre at sælge glyphosat, og andre franske, tyske og schweiziske firmaer følger trop.

Glyphosat i brød

Ved en videnskabelig høring i det britiske parlament krævede Soil Association, der arbejder for økologisk jordbrug, forbud mod brug af glyphosat til nedvisning af (ikke-gm)-hvede til brødbagning før høst, efter at analyser har vist, at 30 % af brød, der sælges i Storbritanien, indeholder glyphosat, og at stoffet findes i 70 % af urinprøver fra byboere. Forbruget af glyphosat i Storbritanien er steget med 400 % på 20 år. En forsker fra WHO's IARC, International Agency for Research on Cancer, der deltog, karakteriserede glyphosat som "klart genotoxisk".

Status i Latinamerika

Ansatte i sundhedssystemet kræver handling af regeringer, som til nu har støttet anvendelsen af glyphosat. I Argentina har en opfordring til totalforbud mod glyphosat tilslutning fra 30 000 sundhedsprofessionelle. De er på linje med WHO-deklarationen, som bekræfter deres dokumentation af den stigende hyppighed af kræft og andre sygdomme med sammenhæng til gm-soja-dyrkning.

Budskabet slår igennem

Den argentinske by Lago Puelo forbyder salg og anvendelse af glyphosat. Det brasilianske sundhedsministeriums cancerinstitut kræver permanent reduktion af pesticidanvendelse. Institutet fastslår, at glyphosat samt pesticiderne diazinon og malathion, der også vurderes som sandsynligt kræftfremkaldende, alle bruges meget i Brasilien ved dyrkning af gm-afgrøder. Institutet opfordrer til gradvis reduktion af pesticidanvendelse og overgang til økologiske landbrugsmetoder. Det vil fremme et sundere miljø og samfund, landbefolkningens rettigheder, social retfærdighed og økonomisk effektivitet.

Status i USA

I USA, følger myndigheder IARC. Californiens miljøvurderingskontor vil klassificere glyphosat som "kræftfremkaldende". Det kan blive første skridt til at begrænse anvendelsen i USA.

Status i EU

EUs beslutning om fornyet godkendelse af glyphosat ventes senere i år. EU-kommissionens godkendelsesprocedure sker på basis af data stillet til rådighed af en gruppe af kemifirmaer, bl.a. Monsanto, kendt som "the Glyphosate Task Force". Det er på tide, at vi undgår, at EU fortsat korrupperer godkendelsesprocessen og tager resultaterne af WHO's, såvel som andre uafhæn-

gige studier i betragtning. Studier som er udeladt i materialet fra producenterne.

Globalt forbud nu!

Denne sammenfatning skildrer de sammenløbende mønstre af glyphosats giftighed fra landbrug til hospital til laboratorium, som ikke lader os i tvivl om, at glyphosat må væk. Opbakningen hertil tager fart. Vi må begynde med os selv, hjemme, i familien, i lokalsamfundet.

Først og fremmest må vi gribe muligheden for at standse forgiftningen af menneskeheden og planeten med landbrugskemikalier og gå over til bæredygtig, økologisk, ikke-gm-landbrug, som garanti for tilstrækkelig fødevarerforsyning under fremtidens ændrede klimaforhold.

Sammenfatningen, ISIS Special Report, Banishing Glyphosate, kan downloades fra: www.i-sis.org.uk/index.php

ISIS Special Report, Ban GMOs Now, kan hentes samme sted eller købes på tryk for £ 12,00

ISIS Special Report, Food Futures Now *Organic *Sustainable *Fossil Fuel Free, kan købes for £ 30,00

På ISIS-hjemmesiden kan man underskrive Uafhængige Forskeres Manifest om Glyphosat.

Status i Danmark

Glyphosat, der er hovedbestanddel i ukrudtsmidlet Roundup, bliver nu betragtet som et kræftfremkaldende stof hos Arbejdstilsynet. Det sker på baggrund af en rapport fra Verdenssundhedsorganisationen WHO, der viser, at stoffet sandsynligvis kan give mennesker lymfekræft. Hos Arbejdstilsynet er den bestyrkede mistanke i rapporten fra WHO nok til, at glyphosat kommer på listen over kræftfremkaldende stoffer. Det betyder, at stoffet skal håndteres mere forsigtigt end hidtil. Fra 1. november kan private ikke købe det koncentrerede produkt og selv fortynde til brug.

Konkret mistænker WHO's ekspertgruppe glyphosat for at kunne fremkalde kræftsygdommen non-Hodgkin lymfom. Sygdommen rammer hvert år cirka 1.040 danskere - og den er i vækst herhjemme, uden at nogen ved hvorfor.

Dansk ekspert foruroliget

WHO's rapport giver anledning til bekymring hos Philippe Grandjean, der er professor i miljømedicin ved Syddansk Universitet.

Glyphosat anvendes i mange danske haver til bekæmpelse af ukrudt - og Philippe Grandjean opfordrer folk til at skaffe sig af med midlet. "Haveejere bør fjerne Roundup som farligt affald. Pesticider har ofte vist sig farligere end vi troede, og jeg mener ikke, at de hører til i vores hjem," siger han.

Landbruget

Den helt store brug af Roundup finder imidlertid sted i landbruget. Glyphosat er det suverænt mest anvendte sprøjtemiddel i Danmark. I 2013 blev der anvendt 1.389 tons af stoffet på dansk jord - og det er tilladt at sprøjte korn til dyrefoder 10 dage, inden kornet skal høstes. Derfor overrasker det ikke, at glyphosat er fundet i danske drikkevandsboringer. Læs Grøn Hverdag nr. 1, 2011.

Landmands erfaringer

I "Banishing Glyphosate" beskriver svineavler Ib Borup Pedersen fordelene ved at gå fra foder med gm-soja til foder med naturlig ikke-gm soja. Det gav en dramatisk forbedring af dyrenes helbred og ham større indtjening. Ib Borup Pedersen har i mange år beskæftiget sig med gm-problematikken.

Læs artiklen "GMO-industrien lever på en løgn - Landmand kulegraver argumenterne" i Grøn Hverdag nr. 2, 2011. Grøn Hverdag nr. 3, 2009 havde GMO som tema med flere artikler om emnet.

Økologisk landbrug giver større økonomisk overskud end konventionelt

Efterspørgslen på økologiske produkter stiger, og økologisk jordbrug har mange fordele fra bedre jordkvalitet til frihed for at arbejde med giftige skadedyrs- og ukrudtsmidler.

Mange landmænd, som overvejer at omlægge til økologi, er i tvivl om, det kan hænge sammen økonomisk. Høstudbyttet ved økologisk drift er normalt lavere end ved traditionelle metoder.

Et sammenlignende studie udført af to forskere, David Crowder og John Reganold ved Washington State University, viser at økonomien er god. Op til en tredjedel mere (22-35 %) profitabelt end konventionelt brug. Studiet sammenfatter økonomien i 55 økologisk og konventionelt dyrkede afgrøder fra 14 lande på fem kontinenter. Ældre studier har sammenlignet enkelte afgrøder, men dette studie

har også taget dyrknings-systemer i betragtning, f.eks. sædskifte.

Forskerne citerer undersøgelser, som viser de afgørende fordele ved økologisk dyrkning:

1. Jordens struktur bliver bedre, og dermed gør tørke og oversvømmelser mindre skade, fordi god jord tilbageholder mere vand.
2. Biodiversiteten øges
3. Driften kræver mindre energi.
4. Forfatterne pointerer også samfundsmæssige fordele ved økologiske metoder som samarbejde mellem landmænd, flere arbejdspladser i landbruget og bedre forhold for husdyr.

Kan det betale sig?

Økologiske landmænd har 7-13 % højere udgifter til arbejdskraft. Mekanisk skadedyrs- og ukrudtsbekæmpelse, fra lugning til at tjekke feromonfælder,

kræver flere hænder end at køre ud med giftsprøjten. Økologiske bedrifter har ofte flere slags afgrøder og husdyr og kræver derfor større arbejdsindsats.

På positivsiden tæller, at den større udgift til arbejdskraft dækkes af mindre omkostninger. Landmanden behøver ikke at købe kunstgødning, ukrudts-, svampe- og skadedyrsbekæmpelsesmidler. Men høstudbyttet er 10-18 % lavere end ved konventionel drift.

Det, som får økonomien til at løbe rundt, er den højere pris for økologiske produkter. De mest profitable for landmanden er: korn, fibre (som bomuld) og olieafgrøder (f.eks. rapsfrø). Grøntsager, kød og mejeriprodukter giver ikke så højt afkast.

Er økologi for dyrt?

Dette studie viser, at den højere pris gør økologisk drift ikke kun lige så profitabel som konventionel men mere profitabel. Er det rimeligt, når mange mennesker må leve på et stramt budget og politikere, økonomiske vismænd, storlandbrugenes og frø-/kemifirmaernes lobbyister hævder, at billige fødevarer er det, der er behov for, mens økologi er et privilegeret livsstilsvalg.

Studiet viser også, at vi betaler en merpris for de billige fødevarer udover den, vi lægger ved kassen i supermarkedet. Udtrykt videnskabeligt: "Det materiale som ligger til grund for vores analyse tager hverken højde for miljøomkostninger eller de økosystemtjenester, som kommer af godt landmandsskab, og er til fordel for økologisk landbrug".

Med andre ord:

Når konventionelt landbrug skaber jorderosion, eller når nitrat og bekæmpelsesmidler (f.eks. glyphosat) siver til grundvandet, er de omkostninger ikke regnet med i prisen på fødevarerne.

I sidste ende kommer vi alle til at betale højere vandpriser fordi grundvandet skal renses mere og højere forsikringspræmier på grund af øget risiko for oversvømmelser. Økologisk landbrug skaber, hvad forfatterne kalder "økosystemtjenester", fra god jordstruktur, til biologisk skadedyrskontrol og biers bestøvning af afgrøderne.

Konklusion

"Medtagning af sådanne forskelle i økonomiske sammenligninger berettiger merprisen for økologiske produkter. – Konventionelt landbrug har tilvejebragt store mængder føde- og andre varer, men tit på bekostning af bæredygtighed. Selv om økologisk landbrug giver lavere udbytte end konventionelt, forener det bedre menneskers sundhed, miljøhensyn og sammenhængskraft i samfundet end konventionelle systemer".

Hvornår skifter landmænd til økologi?

På verdensplan bliver 1 % af landbrugsjorden dyrket økologisk. En FN-rapport konkluderede for et par år siden, at små økologiske

jordbrug er den eneste måde at "brødføde verden". Nu er det vist, at økologiske metoder også er økonomisk realistiske. Hvorfor omstiller landmænd så ikke i hobetal?

En af de største forhindringer er den treårige omstillingsperiode. Det er en stor risiko at skulle gennem tre års mindre høstudbytte og først derefter få højere pris for sin produktion. Der er brug for "politiske løsninger", skriver de to forskere. "Der skal udformes støtteordninger til landmænd, som ønsker at gå over til økologiske eller andre bæredygtige dyrkningsformer, især under omstillingsperioden".

I mellemtiden kan vi så tænke over, hvad de virkelige omkostninger til fremskaffe vores mad er.

David W. Crowder, John P. Reganold: Financial competitiveness of organic agriculture on a global scale. May 2015, Proceedings of the National Academy of Sciences, vol. 112, no. 24

International Assessment of Agricultural Science and Technology for Development Report 2009: Agriculture at a Crossroads

Fødevareresikkerhed og fødevarer-

I dag er vejen fra jord til bord lang. Vores fødevarer er sjældent lokalt produceret men rejser langt fra der, hvor de dyrkes til der, hvor de konsumeres. Multinationale firmaer dominerer produktion og distribution.

Ejendomsret til jord

En rapport fra RRI, Rights and Resources Initiative, (1) som skarpt kritiserer verdens regeringer for ikke at sikre oprindelige folks ret til deres land, har udløst harme. Ikke kun har disse samfund udviklet og fastholdt en dyb forståelse for sameksistens med deres miljø til gensidig gavn – som vi kan lære af – denne direkte forbindelse er bogstaveligt talt, alt hvad de har.

Har man sit udkomme som småbonde, hyrde eller jæger, kan manglende

juridisk godkendelse af rettigheder føre til øjeblikkeligt tab af muligheden for at forsørge sig selv og at overleve. Det sker (2), ofte som resultat af regeringsstøttede internationale konsortiers projekter.

Fødevareresikkerhed

Til at beskrive forhold, hvor samfund ikke kan kontrollere fødegrundlaget her og nu eller i fremtiden, siger man, at de mangler "fødevareresikkerhed". Det defineres som, at "alle skal have fysisk og økonomisk adgang til tilstrækkelige mængder af sikre, ernæringsrige, foretrukne fødevarer til at opretholde et sundt og aktivt liv" (3,4).

At opnå fødevareresikkerhed afhænger af forskellige faktorer som kultur og sted i verden. For oprindelige befolkninger, som ikke

deltager i pengeøkonomien, er rettigheder til / skøde på jorden, de dyrker, kritisk.

I velhavende, moderne samfund er rettigheder også vigtige, men de er økonomiske. Penge giver os mulighed for at købe mad. Det er logik.

Det er en besynderlig sikkerhed. Strømmen af mad til vores maver afhænger af et kompliceret sårbart system af globale kapitaludvekslinger, som vi ikke har indflydelse på, og en energikrævende "just in time" infrastruktur samt nedskæringer i nationale beskæftigelses- og velfærdsydelse, som fattiggør et stigende antal mennesker (5).

Det er også mærkeligt, at systemet leder næringsstoffer fra nogle dele af planeten til andre og aldrig genopbygger dem ved kil-

den, ikke lukker kredsløbene eller korrigerer ubalancerne.

Denne envejs-strøm viser, at verdens rige lande bruger flere ressourcer (har et større økologisk fodaftryk), end de selv kan tilvejebringe, og de fattige bruger færre (6).

Rettigheder og gæld

Vi, som er heldige at bo i et af verdens rigere lande, har med andre ord opbygget en økologisk gæld. Vores verdensdel udvinder biologiske og fysiske ressourcer fra fattigere områder og fordriver de oprindelige beboere. Det kan vi ikke være stolte af, men vi må også spørge: Hvor længe kan det blive ved?

Der er en begrænsning i definitionen af fødevareresikkerhed. Den omfatter økonomisk adgang, men

suverænitet

ikke adgangen/rettigheden til fødekilden. Derfor kan multinationale selskaber kontrollere såsæd, landbrugs kemikalier og –udstyr, selve fødevaren og jorden den gror/produceres på.

De dømmes verdens befolkning (også den rige del) til afhængighed af usikre påtvungne metoder til fremskaffelse af føden uden at blive anklaget for at true fødevarer sikkerheden. Vi kan altså både føle os heldige og skyldige, og er dermed under kontrol.

Dette system af misbrug og passivering er uretfærdigt mod de fattige, men samtidig en fornærmelse mod os, som endnu er mere ved muffen.

Fødevarer suverænitet

En modbevidsthed er på vej. Det ses af den vedvarende

vækst af bevægelsen for fødevarer suverænitet (7). Fødevarer suverænitet beskrives som "folks ret til sund og kulturelt passende føde, produceret økologisk og bæredygtigt, og deres ret til at definere deres eget fødevarer- og landbrugssystem". Bemærk afslutningen af sætningen, der lukker hullet fra definitionen af fødevarer sikkerhed – retten til produktionssystemet.

Ikke overraskende er de globale aktører på fødevarer markedet tilbøjelige til at ignorere opfordringer til fødevarer suverænitet. Appellen er derimod klar til bønder med små brug, oprindelige folk, landarbejdere og kystfiskere. Begrebet blev skabt for ca. 20 år siden.

Det har fået fremdrift på den sydlige halvkugle og er nu spredt til mere

velstående dele af verden. Landmænd i Europa og Nordamerika erkender dets relevans for deres egen sårbarhed i skyggen af det globale handelssystem. Begrebets mest fremtrædende fortalere og organisationen som skabte det, er La Via Campesina (8) — på spansk Bondens Vej — et internationalt netværk med ca. 150 medlemsorganisationer, der repræsenterer småskala fødevarer producenter, landarbejdere, landbokvinde og oprindelige samfund.

Frie Bønder – Levende Land (9) er dansk medlem af La Via Campesina.

Politisk indflydelse

Fødevarer suverænitet bevægelsen samler græsrodsorganisationernes kræfter, så der kan

skaffes bemærkelsesværdige resultater. Til en række vestlige regeringers og multinationale selskabers mishag, har nogle lande - Bolivia, Ecuador, Mali og Nepal – besluttet at gøre fødevarer suverænitet til et politisk indsatsområde.

Et interessant eksempel er Venezuela, som i 1999 indskrev fødevarer sikkerhed i sin forfatning. Den realiseres bl.a. ved skabelse af dyrkningsfællesskaber på land og i by. I hovedstaden Caracas findes adskillige eksempler på "urban farming", bybondegårde (10). En udvikling der i mediedækningen har været overskygget af landets status som olieproducent og fokusering på dets udenrigspolitik.

Her i den mere økonomisk udviklede del af verden gør

vi klogt i at erkende, at vi også er underkastet de multinationale fødevarerfirmaers forgodtbefindende, og i stedet for at føle os skyldige eller heldige i vores nuværende situation tilslutte os bevægelsen for ændring.

Så længe vi køber vores føde fra det globale transportbånd, er vi afhængige af land uden for vores rækkevidde til vores ernæring. Vi har ikke kontrol over, hvad der bliver produceret, eller hvordan og heller ikke over påvirkningen af miljøet, vores mad og kroppe.

Internationale handelsaftaler, "land grabs" (illegal eller uretfærdig overtagelse af ejendom) – som også sker i Europa (11), landbrugspolitik og -støtte som favoriserer store industrilandbrug gør, at vores mulighed for at påvirke det dominerende konventionelle landbrug er ringe. *Det er imidlertid interessant, at 70 % af verdens fødevarer faktisk produceres af halvanden milliard små familielandbrug. 75 % af dem uden brug af kemikalier (12).*

Forvirrede mikroorganismer

Vores tarmflora, som er udviklet sammen med og tilpasset til at omsætte føden i det område, hvor vi bor, er forarmet og forvirret. Der er mismatch mellem den og det vi spiser, når en stor del af

vores mad er dyrket og transporteret langvejs fra. Vi er lokket til at spille rollen som taknemmelige skvat i en grovæders sultlege. Vi er vrede over at leve på bekostning af medmennesker og medskabninger på den anden side af jorden. Vrede over at blive afskåret fra den jord, som vi er tilpasset. Der kan ikke være fødevareresikkerhed uden fødevareresuverænitet. Det gælder også i vores del af verden.

Oprør

Med den konstatering kan vi gøre noget ved det. Gøre stille eller larmende modstand. I køkkenet, i haven, i boligområdet, i butikkerne og blandt alle, vi møder.

Vi kortslutter de multinationale fødevarerfirmaers transportveje ved at købe hos lokale økologiske landmænd, tilslutte os indkøbsforeninger, dyrke egne grøntsager, samle spiselige planter og frugter i naturen, sylte og henkoge. Det er ikke kun til egen fordel, men solidaritet med land, natur, kulturarv og med alle som kæmper for fødevarer- uafhængighed i verden.

Artiklen er en bearbejdet oversættelse af: Reclaiming our Place in the Planet's Ecology fra Resilience.org af Vanessa Spedding.

REFERENCER

- 1) Rights and Resources Initiative. 2015. Who Owns the World's Land? A global baseline of formally recognized indigenous and community land rights. Washington, DC: RRI. www.rightsandresources.org/wp-content/uploads/GlobalBaseline_web1.pdf
- 2) Ethiopia: tribe starves as dam and land grabs dry up river. www.survivalinternational.org/news/10691
- 3) www.fao.org/forestry/13128-0e6f36f27e0091055be-c28ebe83of46b3.pdf
- 4) A new report from Food Tank, CARE International and the CGIAR Research program on Climate Change, Agriculture, and Food Security (CAAFS) – Cultivating Equality: Delivering Just and Sustainable Food Systems in a Changing Climate – shows how inequality determines who eats first and who eats worst, and how this shapes people's ability to adapt to climate change. <http://careclimate-change.org/publications/cultivating-equality-report>
- 5) www.occupy.com/article/face-harsh-austerity-britains-hunger-crisis-sparks-first-student-led-food-bank
- 6) https://agenda.weforum.org/2015/08/which-countries-are-in-ecological-debt/?utm_content=buffer16b09&utm_medium=social&utm_source=twitter.com&utm_campaign=buffer
- 7) https://en.wikipedia.org/wiki/Food_sovereignty
- 8) www.viacampesina.org/en
- 9) <http://levende-land.dk>
- 10) www.thesolutionsjournal.com/node/237281
- 11) Land concentration, land grabbing and people's struggles in Europe. www.eurovia.org/IMG/pdf/Land_in_Europe.pdf
- 12) Altieri MA and Nicholls CI. Agroecology scaling up for food sovereignty and resiliency. Ecumenical Advocacy Alliance, May 2012. www.usc-canada.org/UserFiles/File/scaling-up-agroecology.pdf

I fremtiden hælder vi haveaffald i benzintanken

Peter Pindsvin grunder over, hvordan han skal få sit haveaffald lavet til benzin i sin tank. Han så hellere, at det blev til en lun kompostbunke til hans vinterhi!

Brændstof lavet af planteaffald og som kan hældes direkte i en almindelig benzinbil. Det kan måske blive en realitet, efter at forskere fra Roskilde Universitet i samarbejde med Novozymes har udviklet et nyt og effektivt enzym.

Når du i fremtiden svinger ind på benzintanken, er det måske ikke bare benzin, der kommer ud af pumpen. Helt nye, lovende forskningsresultater bringer håb om, at det i stedet er brændstof lavet af planteaffald, du fylder tanken op med.

Forskere har nemlig udviklet et enzym, der effektivt kan nedbryde planteaffaldet, så det efterfølgende kan laves om til brændstof.

”Vi har udviklet et nyt, kunstigt enzym, der under visse betingelser er over dobbelt så effektivt som de tilsvarende enzymer, vi finder i naturen,”

Studiet er publiceret i det anerkendte videnskabelige tidsskrift *Journal of Biological Chemistry*. Det nye enzym er nu blevet patenteret i det meste af verden.

Græsset er grønnere

Allerede i dag laver man sprit af planter og blander det i vores brændstof for at sænke CO₂-udslippet. Problemet er, at denne type plantesprit – der kaldes for bioethanol – laves af fødevarer som fx majs og sukkerrør. Det er derfor blevet beskyldt for at presse de

globale fødevarepriser i vejret, hvilket har givet det tilnavnet ”madbenzin”. Den nye, såkaldte 2.-generations-bioethanol er baseret på plantedele, der ikke kan spises, som fx majskolber eller halm. Dermed er det ikke bare bæredygtigt og CO₂-neutralt; det kan også laves uden at tage maden ud af munden på verdens fattige.

”Vi har kendt til teknologien i mange år, men den aldrig rigtigt forladt laboratoriet. Det skyldes blandt andet, at enzymerne har været for dyre og ineffektive. Hvis vores resultater holder uden for laboratoriet, kan de måske være med til at ændre på det”.

Find den videnskabelige artikel som DOI: 10.1074/jbc.m114.604264.

Mikroplastik i miljøet er i fokus

Meget tyder på, at mikroplastik er vidt udbredt i miljøet. En videnskabelig kortlægning og risikovurdering af mikroplastik i miljøet er i øjeblikket i gang. Der mangler specielt viden om mikroplastik på landjorden, selvom der også kun er begrænset viden om effekterne af mikroplastik i vandmiljøet.

Hvad er mikroplastik

Plastik er kunstigt fremstillede materialer, og på verdensplan produceres der omkring 300 millioner tons plastik pr år, som bruges i en række forskellige produkter. I Europa udgør emballage næsten 40 % af alle fremstillede plastikprodukter.

Der findes mange forskellige typer af plastikmaterialer. Det kan eksempelvis være polyethylen som typisk anvendes til plastikposer eller polyester som typisk anvendes til tekstiler.

Mikroplastik er betegnelsen for alt plastikmateriale, der har en størrelse på mellem 1 nanometer (1 mm = 1.000.000 nm) og 5 mm. Overordnet set kan det inddeles i primær og sekundær mikroplastik.

Primær mikroplastik er specifikt fremstillet i små størrelsesordener til forskellige kosmetiske produkter såsom tandpasta og skrubbcremer, da plastikpartiklerne har en slibende effekt. Partiklerne er runde, glatte og ensartede.

Sekundær mikroplastik er betegnelsen for nedbrydningsprodukter fra større plastikobjekter. Det kan således være fibre, fragmenter eller flager, som kan have varierende former og eventuelt spidse kanter. Eksempler på oprindelsen af disse partikler kan være plastikposer, flasker eller andre plastikprodukter, og plastikfibre kommer typisk fra tekstiler.

Udbredelse

Der findes ikke en fuldstændig hvor meget mikroplastik, der er i miljøet, eller hvor det præcist findes. Det skyldes, at der endnu ikke findes en bestemt metode til at indsamle det eller måle, hvor meget der dernæst er. I akvatisk miljø kan vandet sies og mikroplastik kan på den måde adskilles og tælles. Det kan i princippet også ske med jordprøver, selvom det er

mere vanskeligt, og i begge tilfælde afhænger den fundne mængde mikroplastik af størrelsen på sien. Det er dermed et problem, at undersøgelser fokuserer på forskellige størrelser under de 5 mm.

Det næste problem er, at mængden af mikroplastik i miljøet også afhænger af størrelsen på partiklerne, da mængden foreløbigt defineres af antal partikler. Både antallet af partikler og mængden af plastik er relevant at få undersøgt for at kunne vurdere omfanget af denne forurening, der har fundet sted, siden plastikproduktionen begyndte i 1940'erne.

Der er meget, der tyder på, at mikroplastik er vidt udbredt i miljøet. I havmiljøet er der lavet mange undersøgelser fra hele verden, som alle viser, at mikroplastik er til stede. På land er der kun lavet meget få undersøgelser, men dem, der er lavet viser, at mikroplastik også findes der, og sandsynligvis i stort omfang. Det skyldes, at hovedparten af mikroplastik antages at være persistent i miljøet, og således kan

der ikke ske en fuldstændig nedbrydning. Mikroplastik stammer fra vort affald og kan relativt let spredes i miljøet på grund af den ringe størrelse og vægt.

Luftbåret

Mikroplastik kan let spredes med vinden. Det er også en faktor, der gør det vanskeligt at bestemme forurening i miljøet, da prøver let kontamineres med luftbårne plastikpartikler – typisk fibre.

Transporteret med vand

(herunder spildevand) Mikroplastik kan let transporteres med vand, og i havet er der både fundet mikroplastik i vandzonen og i bundlaget. Mikroplastik findes også i vores spildevand, hvor det specielt kommer fra tøjvask. Da der ikke har været fokus på dette udslip tidligere, findes der endnu ingen filtre på rensningsanlæg, der kan opfange mikroplastik. Der sker dog en opsamling af mikroplastik i spildevandsslammet, og således er det meget lidt mikroplastik, der ender i vandmiljøet på denne måde. I dag bliver omkring 70 % af spildevandsslam forarbejdet og

anvendt som gødning på konventionelle marker, kaldet biogødning. Dermed må det forventes, at der bliver spredt mikroplastik på landbrugsjorden fra biogødning. Der mangler endnu viden om, hvor meget mikroplastik der er tale om.

Anden transport

Alt plastik, der ender i miljøet, kan potentielt nedbrydes til mikroplastik. Mennesket er således med til at sprede mikroplastik, når plastikaffald tabes eller smides i miljøet. Derudover kan mikroplastik også spredes fra dyr eller pollen fra planter. I et videnskabeligt studie fra Holland er der fundet mikroplastikpartikler (fibre) i samtlige 40 undersøgte prøver med honning, og da honning stort set ikke er forarbejdet, tyder det på, at mikroplastik også er udbredt på land.

Effekter

Der mangler stadig meget viden om, hvilken betydning mikroplastik har for organismer. Men det tyder på, at mange organismer indtager mikroplastik med deres føde på grund af dens lille størrelse. Mængden af mikroplastik i miljøet har også betydning for, hvor meget

der optages af organismer, da de kan indtage mere ved større tilgængelighed. I havet er der ligefrem risiko for, at organismer fouragerer efter farvet mikroplastik, der kan ligne deres naturlige fødeemner.

På landbrugsjord kan regnorme utilsigtet indtage mikroplastik i deres jagt efter føde. Dermed er der mulighed for, at mikroplastik også indtages højere oppe i fødekæden. Når mikroplastik indtages hos eksempelvis regnorme eller sandorme, kan det potentielt tage pladsen fra føde, når det fylder op i mave og tarm. Det kan være problematisk, hvis organismer ikke kan udskille det indtagne mikroplastik med afføringen. Der er også risiko for, at mikroplastik kan skære eller stikke undervejs i fordøjelsessystemet.

Nogle typer af mikroplastik kan også have tilsat andre stoffer, såsom farve, der eventuelt kan have skadelige effekter. Mikroplastik er mistænkt for at forårsage kredsløbsforstyrrelser og påvirke reproduktion. Ligeledes kan mikroplastik efter indtag ende i andre organismer og føre til fysio-

logiske skader. Det største problem er dog ikke nødvendigvis mikroplastik i sig selv. Mikroplastikpartikler er upolære, og det betyder, at de kan binde andre upolære miljøskadelige stoffer som eksempelvis PAH og PCB til sig.

Mikroplastik kan binde flere miljøskadelige stoffer end større plastikpartikler, da mikroplastik har et større overfladeareal i forhold til volumen. Det betyder, at mikroplastik potentielt kan forøge koncentrationen af miljøskadelige stoffer i forhold til andre steder i miljøet. Der er dermed risiko for, at de miljøskadelige stoffer kan transporteres rundt med mikroplastik. De kan yderligere indtages sammen med mikroplastikken og evt. have en forstærket effekt, når de optages over tarmene i stedet for at optages over huden. Organismer kan også risikere at indtage en højere koncentration og mængde af miljøfremmede stoffer, når de utilsigtet indtages med mikroplastik.

Fremtiden

Det er vanskeligt at forestille sig, at alt mikroplastik kan fjernes fra miljøet. Det er tilsyneladende vidt udbredt,

og da mange partikler er så små, at de er umulige at se med det blotte øje, virker det ikke sandsynligt. Derfor er der behov for mere forskning indenfor området.

Dernæst er det oplagt at mindske forbruget af plastik og tænke på at bruge alternative produkter i stedet for. Der bør laves en indsats for at genanvende og genbruge vores plastikaffald i højere grad, end det gøres i dag. Der laves affaldsindsamlinger, og det er bestemt også godt at få fjernet store plastikobjekter fra miljøet, inden det bliver nedbrudt til mikroplastik. Det kunne også være en mulighed at få udviklet filtre til vaskemaskiner og få stoppet udslip derfra.

Læs mere her:

<http://www.plastic-change.org/dk/>

Plastic Change er en international organisation med base i Danmark, der ønsker at skabe opmærksomhed om konsekvenserne af den voksende forurening med plastik i havene og miljøet.

Vin og hormoner

Nu skal man jo ikke opskræmme befolkningen, så derfor ville jeg ikke skrive i overskriften, at det handler om hormonforstyrrende stoffer i vin. Nærmere bestemt er det de såkaldte phtalater, der nu er påvist i vin, og så melder spørgsmålet sig naturligvis: Hvordan ser det ud i økologisk vin.

Det er en gruppe franske forskere, der har undersøgt indholdet af phtalater i 100 flasker fransk vin og 30 flasker spiritus. Det viste sig, at man kunne påvise phtalater i 80 af de 100 flasker, at det i 60 var i betydelige mængder og i 10 over det tilladte. For de undersøgte spiritusosa var det endog 20 % af flaskerne, der indeholdt phtalater over grænseværdierne. Og endnu en ubehagelig ting var, at nogen af stofferne fandtes i mængder, der viste, at vinen havde været i kontakt med materialer, der er forbudte efter EUs regler. (EU har regler for, hvor meget phtalat et materiale, der kommer i kontakt med madvarer, må afgive).

Phalaterne er kendt som hormonforstyrrende stoffer, og det er især kønshormonerne, de forstyrrer. De kan medføre misdannede kønsorganer hos nyfødte og skade bl.a. sædkvaliteten hos voksne. Der er også forskning, der tyder på, at de kan være involveret i diabetes 1 og være kræftfremkaldende.

De franske forskere har også undersøgt, hvor phtalaterne i vin kan komme fra. Det viser sig, at det især er gamle tanke med epoxy, der er synderen. Nye tanke skulle ikke være så farlige. Tilsyneladende har man nu fået mere styr på, hvor meget phtalat epoxy afgiver.

Der er en anden ting, det er værd at lægge mærke til, nemlig at phtalaterne opløses i alkohol. Det er forklaringen på, at man finder mere i spiritus end i vin.

Det fremgår ikke, om der er økologisk vin blandt de undersøgte flasker. Havde der været en økologisk vin med et højt indhold, havde vi nok hørt en masse om det. Men situationen er den, at der i EUs regler for økologisk vin ikke står noget om brug af epoxy. De regler, der gælder, er de samme som for konventionel vin og for madvarer i det hele taget.

Jeg ved ikke, om der er taget højde for produkter, der indeholder alkohol i de regler, men det må man næsten gå ud fra. Summa summarum: Der er ikke noget i reglerne som sådan, der skulle gøre, at økologisk vin har mindre phtalat end konventionelle. Men der er grund til at tro det, al den stund økologer gennemgående er ret miljøbevidste og nok vil prøve at undgå epoxy og den slags.

Så er der problemet med de gamle tanke, som altså i virkeligheden er ulovlige. Der er situationen den, at de oprindelige regler fra den økologiske forening Nature et Progrès faktisk havde et forbud mod brug af epoxy. Nature et Progrès var den største organisation, der godkendte økologiske vinavlere, og de andre organisationer havde stort set skrevet deres regler af. Derfor er risikoen for, at der står en gammel epoxy-tank hos en fransk økologisk vinavler meget lille.

ILSE FRIIS MADSEN
Grøn Hverdag

Grøn Kirke, Grøn Festival og Sankt Jørgen

Lørdag den 12. september var Grøn Hverdag sammen med andre organisationer inviteret til at deltage i Sankt Jørgensbjerg Kirkes grønne familiefestival. Kirken, som ligger smukt på en højde over Roskilde havn med udsigt over Roskilde fjord, var i middelalderen de spedalskes kirke og lå uden for bygrænsen.

Sankt Jørgen var en kristen martyr fra omkring år 280 (Jørgen den hellige, Sankt Georg, Ridder Jørgen) Legenden fortæller, at Sankt Jørgen reddede en by, en jomfru eller prinsesse fra en hadefuld drage. Mangen kunsten har gennem tiderne foreviget Sankt Jørgens kamp mod dragen. Sankt Jørgen var i sin tid de spedalskes skytshelgen, og uden for mange danske byer fandtes en Sankt Jørgens Gård eller et Sankt Jørgens Hospital. Sankt Jørgens Gård og Sankt Jørgens Hospital findes stadig i flere byer som i Aakirkeby og Kolding, hvor Sct. Jørgens Gård er foreningslivets hus.

I Danmark er flere kirker viet til Sankt Jørgen. Sankt Jørgensbjerg Kirke er en såkaldt Grøn Kirke. Den drage, de grønne kirker nu vil være med til at bekæmpe, er vores ødelæggende livsstil, der nedbryder klodens natur og balancer. Der er i øjeblikket ca. 160 grønne kirker i Danmark og flere kommer hastigt til.

Festivalen foregik på området omkring sognegården, som ligger et godt stykke fra kirken på den modsatte side af kirkegården. Ud over Grøn Hverdag var Danmarks Naturfredningsforening, FDF (som var medinitiativtager) og Roskilde Musiske Skole til stede (med dejlig musik, og der var forskellige aktiviteter for børn.

Grøn Hverdag havde slået sin pavillon op og bød på økologiske smagsprøver på småkager og juice og mulighed for at svare på en quiz om, hvad begrebet Grøn Kirke indebærer. Det var ret populært. Det var kun 2. gang, denne lokale festival, som omfattede sognet, blev afholdt, og set ud fra det, var der et pænt fremmøde. Vi var begunstiget af dejligt vejr, så vi havde en rigtig fin dag, som efter en kort andagt og fællessang afsluttedes med grillede økopølser!

www.gronkirke.dk

Kanal Roskildes udsendelse fra dagen med interview:

<https://youtu.be/mlj-wReugEU>

<https://youtu.be/ORBqxt4bgMo>

Indtryk fra Berlin

I august 2015 var Grøn Hverdag i Berlin. På turen promenerede rejseholdet den pulserende storbys brede gader med træer som gav dejlig skygge, for det var varmt! Løjnefaldende affaldsbeholdere stod med korte mellemrum og de bliver brugt! Der flyder mindre skrammel end på gaderne i danske byer. Vi så en række de kendte seværdigheder plus økologiske supermarkeder, en byhave, en ladestation for el køretøjer, hvordan forgrønningen sker i betonforstæderne, kørte med tog og sporvogne, spiste og drak grønt på etniske og tyske restauranter. En god oplevelse. Berlin bliver helt sikkert igen rejsemål.

Kunder kommer til økobutik med U-bahn eller på cykel

Affaldsbeholder

Byhave ved Moritzplatz

Plantekasser ved Moritzplatz

Planteformering og salg

Havetid er læsetid

Havegæster

Altan i Vestberlin

De mange store triste etageejendomme i det tidligere Østberlin lives op af fantasifulde malerier og spændende altankonstruktioner.

Det er da en festlig udsmykning, med til at man kan kende husene fra hinanden og bryde monotonien.

Gedächtniskirche

Vandpost i park

Opladestation for elbiler og elcykler ved "fremtidsbanegården" Südkreuz. Strømmen kommer fra solcellerne over halvtaget, minivindmøller og andre vedvarende energikilder til et batterilager. Ladestationen er forbillede for lignende anlæg ved trafikknudepunkter.

Fremtiden er nu

Steen Hildebrandt

Et essay om samfundets omstilling og nye muligheder

64 sider

Systeme 2015

Bogen er udgået fra forlaget.

Den kan læses på <http://systimes.idebat.dk>

En kort gennemgang om nødvendigheden af, at vi omstiller samfundet – Danmark og verden - til bæredygtighed. En vældig opgave, som majoriteten af dagens politikere ikke er rustet til. De hænger stadig fast i den forældede tankegang, at vi skal fastholde økonomisk vækst.

SH citerer Albert Einstein: "Det er ikke alt, der tæller, der tælles; og det er ikke alt, der tælles, der tæller" og et kinesisk ordsprog: "Hvis vi ikke ændrer retning, ender vi dér, hvor vi er på vej hen". De siger næsten alt om verdens tilstand. Lederskab "handler om både fortiden og fremtiden. Fortiden, fordi det er dér, vi kommer fra. Fremtiden, fordi det er dér, vi skal hen. Men det hele foregår i nuet. Intet andet end nuet eksisterer. Fortiden og fremtiden er konstruktioner", skriver han.

Danske strandsten

Troels V. Østergaard

Danske strandsten – en guide

88 sider

Gyldendal

149, 95 kr. (vejledende)

Hvor tit, når man går langs stranden, har man ikke taget en af de mange flotte sten op og ønsket, man vidste lidt om den. Hvordan er den landet her, og hvor kommer den fra? Hvad er den lavet af, hvor gammel mon den er, og hvordan har den fået lige netop denne form? For os, der ikke ved meget om geologiens spændende verden, er der hjælp at hente i denne lille, velskrevne bog med de utroligt flotte illustrationer. Den rummer bestemmelsesnøgle, forklaring og eksempler på sedimenter, metamorfe bjergarter og vulkanske bjergarter og svar på de 6 mest almindelige spørgsmål om strandsten. Den er netop det, som titlen siger, en guide til bestemmelse af stenene og deres baggrund.

Forfatteren, som er geolog og mag. scient. i petrologi (læren om bjergarter), har i 1978 på Gyldendal udgivet en anden, meget udmærket bog om klodens geologi, "Sten og Blokke" med illustrationer af Gregers Jensen. Den er en mere indgående beskrivelse af blokke og bjergarter men stadig i overkommeligt format på 125 sider.

Troels V. Østergaard har livet igennem ikke holdt sig udelukkende til geologien, men har i høj grad været foregangsmand inden for økologi og har skrevet flere bøger om emnet og stod i sin tid bag tidsskriftet Praktisk Økologi.

TOM JØRGENSEN
OG NATHALIA SENNET
Bog anmeldelse

Vilde blomster i haven

Lise Gartmann

Vilde blomster i haven

- En magnet til masser af liv

230 sider

Forlaget Siesta, Århus 2015

Pris: ca. 250 kr.

Skøn bog, som med smukke og fascinerende nærbilleder bidrager til øget kærlig opmærksomhed på de vilde og ofte oversete blomster i vores natur. Jo flere som får styrket glæden, engagementet og værdsættelse i naturpleje, jo bedre! Der er flere kortfattede afsnit med viden om forudsætninger for at lykkes med det vilde: jordbund, jordforbedrende planter, levesteder for dyr, betydning af vand i haven. Der er i bogen vist både almindelige og sjældne planter - ikke alt fås i almindelige planteskoler. Under nyttige adresser står hjemmesider, hvor man kan skaffe planterne. Bogen bidrager godt med at spore os ind på at indføre naturens dejlige vilde planter i egen have.

JØRGEN MARTINUS
Bog anmeldelse

Grøn Nation

Niels Henrik Hooge

Grøn Nation

355 sider

Forlaget mellemgaard 2015

Pris: 249,95 kr.

Her kommer en digtsamling om emnerne miljø og bæredygtighed. Det er ikke skøn lyrik man læser på siderne, men faktisk hardcore, nogle steder bidende ond udstilling af dele af erhvervslivets ledere og deres politiske supporteres holdninger og handlinger (Dystopia, Claudius og tidsånden, Utopia, Den grønne Odysseus og Polyfem). Klimaproblematikken skildres i Mellem Skylla og Karybdis. De fleste af bogens øvrige digte beskriver betingelser og visioner for at realisere det grønne samfund. En af betingelserne er, at vi betaler skat!

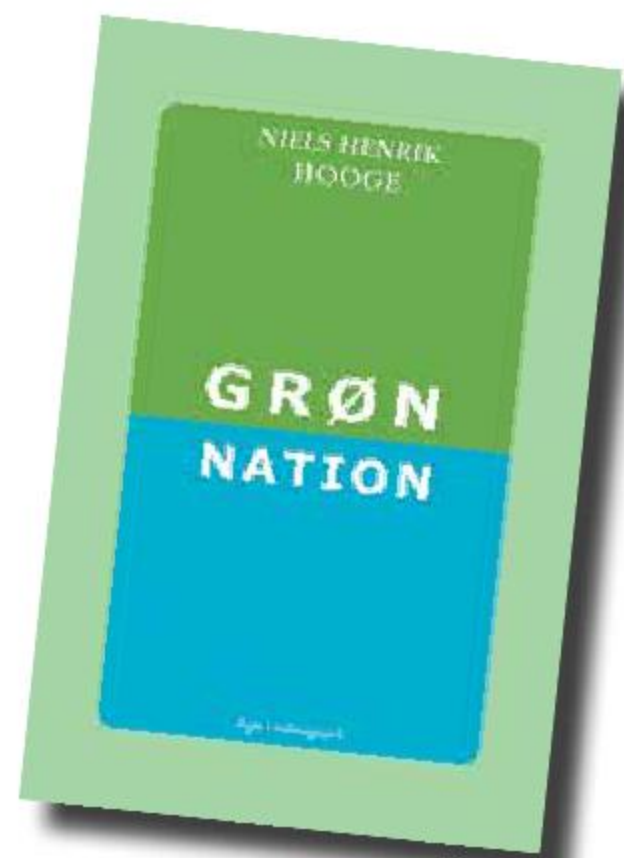
Ode til skattevæsnet

Såfremt jeg ønsker en høj indkomst (og jeg er ikke sikker på, at jeg gør), er det for at kunne betale mere i skat.

Jeg anser en trækprocent på hundrede for rimelig – og hvis indkomsten er høj nok – mere end det.

Sammen med uddannelses-systemet og et velfungerende arbejdsmarked er skattevæsnet den bedste garanti for samfundets sammenhængskraft.

Et sofistikeret og diversificeret afgiftssystem med hovedvægten lagt på grønne afgifter er den bedste garanti for samfundets økonomiske stabilitet.

SKATTEVÆSNETS POSITIVE KVALITETER:

Skat er lig med civilisation.

Skat beforder lighed.

Skat er lig med retfærdighed.

Skat er lig med en velfinansieret offentlig sektor.

Højere skat er mere af det hele.

Skattevæsnet er en tilgivende myndighed – skatteunddragelse kan rehabiliteres gennem skatteindbetaling.

Skat er meningen med livet, hvis man ønsker et godt liv for alle.

*

FOR: Skattevæsnet er statens grundlag, forudsætningen for at samfundet fungerer.

I den grønne nation betaler vi vores skat med glæde.

Digtet er gengivet med tilladelse fra forlaget.

Æbler

Margit og Villy Mouggaard
Sensorisk beskrivelse ved Lisbeth Ankersen
Æbler - Dyrkning og Sundhedsvurderinger
184 sider
Pris: 150 kr.

Denne bog er tænkt som et lille indblik i hvor forskelligartet smagen af vores forskellige æbler kan være. De mange smagsnuancer kan udnyttes i mad, most, cider, vin og mange andre produkter, der kan laves på danskproducerede æbler. Det er igen ved at være mode, at dyrke æbler i de danske haver. En af årsagerne er uden tvivl den megen snak om giftrester i frugt og grønt, samt de mange historier om halvgamle æbler i butikkerne. Bogen skal ses som en hjælp til de haveejere, der ønsker sunde æbletræer i deres have og de professionelle brugere, der ønsker at udnytte de forskellige smagsoplevelser.

I Danmark findes der forskellige steder samlinger af æblesorter på museer og hos private. En af de største samlinger findes i Blomstergårdens Pomet, hvor der står ca. 150 ældre sorter af udenlandsk oprindelse, der har været dyrket i Danmark. Desuden findes der knap 100 gamle danske sorter, 50 nyere sorter af hovedsagelig udenlandsk oprindelse og cirka 50 forskellige indsamlede i danske haver. De sidste er enten frøplanter, som aldrig er beskrevet eller efterkommere af gamle træer, hvor vi senere vil forsøge at sætte navne på. Træerne på Blomstergården står usprøjtede, hvilket vil sige, at de ikke bliver behandlet mod insektangreb og svampesygdomme med kemikalier. Det er forfatterens erfaringer fra denne dyrkningsform, der er baggrunden for beskrivelserne af de enkelte sorters modtagelighed overfor forskellige sygdomme. Der er således ikke tale om resultatet af videnskabelige forsøg, men alene om praktikerens iagttagelser ved arbejdet med de mange sorter

gennem de sidste 20 år. I denne bog beskrives ca. 135 sorters frugt sensorisk og sortens modtagelighed overfor sygdomme, krydret med enkelte opskrifter på mad med æbler og med forslag til udnyttelse af de enkelte æblesorter.

Gennemillustreret med mange fotos.

Udgivet af Blomstergården ved Viborg med støtte fra Fødevarerhvervs landdistriktsmidler til Plantegenetiske projekter.

OLDEMORS ÆBLEKAGE

4-5 mellemstore røde æbler
1,5 skefuld Kanel
1,5 skefuld sukker (ca.)
125 gr. Smør
125 gr. Sukker
125 gr. Mel
1 æg
1 tsk bagepulver

Start med at skære æbler i tynde både (0,5 cm ca). Læg i en skål og drys kanel + sukker over og sørg for at det er fordelt over alt. Du kan også hælde det hele i en pose og ryste....

Bland sukker og smør i en skål. Når det er rørt godt sammen – tilsæt æg, mel + bagepulver. Ælt godt sammen.

Tænd ovnen på 180°

Smør en springform med lidt smør eller olie og drys lidt mel i og fordel i hele formen.

Fordel dejen i formen og sørg for at der er ca. 3 cm kant. Jeg laver fine hakker i kanten ved hjælp af en gaffel...

Fordel æblestykkerne ved at lægge dem halvt ind over hinanden – start udefra kanten og kør rundt.... Vend evt. i midten og læg æblerne modsat. Bag i ca. 30 min. til gylden og velduftende....

Jeg bruger altid økoprodukter og spelt mel....

Smager dejligt med vanilie is eller cremefraiche

MILLE GJERULFF NICOLAYSEN

Hyggeaften i haven

Der undervises

Forstander Mogens Johansen og hans jazzband underholder

Grønt kursus på Tisvilde Højskole

Grøn weekend på Tisvilde Højskole

6. – 8. maj 2016.

Fra fredag eftermiddag kl. 15 til
søndag eftermiddag kl. 16.

Pris: 1995 kr.

(Rabat for medlemmer af
Grøn Hverdag)

På en forlænget weekend får du mulighed for at sætte dig ind i grundbegreberne om økologi og bæredygtighed både i teori og praksis. I samarbejde med Landsorganisationen Grøn Hverdag lægger højskolen sine charmerende rammer for foredrag om økologisk landbrug, Det økologiske spisemærke, grøn energi m.m.

Vi skal på udflugter i det nordsjællandske landskab til det økologiske mejeri Øllingegaard og Økosamfundet

Dyssekilde for at se, hvordan de økologiske teorier bliver udnyttet i praksis. Højskolen står for transporten. Højskolens skønne køkken er for længst slået ind på økologiens sti og har det økologiske spisemærke i bronze. Kokken opviser stor opfindsomhed, når hun kreerer sine lækre menuer.

I kaffepauser og fritid kan du nyde den skønne have eller spadsere tur i det charmerende Tisvildeleje med strand, skrænter og skov. Er badevandet ikke for koldt, kan du låne en cykel og nå et forfriskende havbad inden morgenmaden, som indtages mellem 8 og 9. Formiddag, eftermiddag og aften vil der være indlæg om økologi og miljø. Nærmere om kursets indhold vil foreligge i slutningen af februar.

Rabat for medlemmer af Grøn Hverdag 250 kr. Beløbet udbetales af Grøn Hverdag efter indbetaling til af kursusafgift til højskolen og kursets afholdelse. Skolen ligger lige ved Tisvilde station.

Kurset er åbent for alle og udarbejdes af landsorganisationen Grøn Hverdag, www.gronhverdag.dk

Læs om højskolen på:
www.tisvildehoejskole.dk

Tisvilde Højskole
Julsgårdsvej 1-5
3220 Tisvildeleje
Tlf. 4870 7636

Kontaktperson i Grøn Hverdag
Ilse Friis Madsen
Mob : 4042 1939
e-mail : ilse@friis.mail.dk

Hyld, bær og blomster

Lige nu, her i slutningen af oktober, er hyldebærrene ved at være på de sidste. Siden september har de sorte bær skinnethed gennem det grønne løv. Mange af buskene har nu kun tørre klaser tilbage, ja måske slet ingen, for til sidst brækker de af og falder til jorden for at begynde en fornyelse af slægten.

Men endnu finder du buske, der står skyggefuldt, hvor de kulsorte blanke små kugler sidder i deres nedad-hængende skærme. Du kan endnu nå at plukke dig en bærepose fuld til saft eller suppe. Min saftkoger har kørt på fuldt tryk et par dage med 6 l saft som resultat. Bærrene har et højt indhold af A- og C-vitamin.

Hyld vokser overalt i haver, hegn og skove, men sjældent bliver den til et

træ. Almindelig hyld, *Sambucus nigra*, har vokset i Danmark i mindst 7000 år. I gamle dage brugte mennesker hyld til at snitte husgeråd som skeer, håndtag, nåle, fløjter, linealer, tommestokke, spinderokke m.m. Grenene blev brugt til gærdestave og brændsel, skafter til skovle, stokke, ja endda møbler "der aldrig blev ormstukne". I gamle dage hed det sig, at gudinden Freja (senere kendt som Hyldemor) boede i hylden, og fældede man hylden ved sit hus uden at plante en ny, var det med risiko for at ulykker ville ramme en.

Vi havde et rigtig gammelt hylde træ i mit barndomshjem. Jeg mindes endnu dets krogede stamme og furede bark. Vi skar grene af og tog den bløde marv ud og lavede fløjter. Jeg husker ikke, at der nogensinde kom

en lyd ud! Men vi fik hyldebærssuppe med henkogte pærer. Uhm!

Dengang lavede man ikke saft af hyldeblomsterne i de velduftende opadrettede skærme, som vi nyder syn og duft af i den tidlige sommer. Som Thøger Larsen skriver: "Hyldene dufter i stuen ind ude fra Danmarks haver". En te af friske eller tørrede hyldeblomster er liflig og aromatisk (med eller uden honning!).

Mange bruger ikke de hyldebær, de har lige ud for næsen. Men man skal nu heller ikke forfalde til spise dem i rå tilstand. De er faktisk giftige, men efter et kvarters kogning er der ingen problemer. Også de grønne bær og bladene er giftige. Blåsyren giver maveforgiftning og opkast.

KALENDER – GRØNNE ARRANGEMENTER

OPLEVELSER, IDEER OG INSPIRATION

Frederiksberg

Economy, People & Planet

I weekenden 14.-15. november afholder Omstilling Nu konferencen Economy, People & Planet 2015 - Exploring Actions of Transition. Konferencen foregår på CBS og er åben for alle med interesse i omstilling og bæredygtighed. Konferencen vil kredse om fire hovedtemaer - lokale valutaer, urban fødevarerproduktion, kooperativer og peer-to-peer - men der vil også blive arbejdet med temaer som timebanker og organisering af fællesskaber. Formålet med EPP2015 er at skubbe på opblomstringen af mulige alternative økonomiske paradigmer, og vi ønsker at signalere, at omstilling ikke blot er for en udvalgt skare af økonomer, men det handler om hele den måde, vi indretter vores liv og samfund på. Gennem deltager-orienterede elementer vil vi inspirere til handling og give følelsen af, at forandring er mulig. Køb billet: https://omstillingnu.safeticket.dk/events/18413-Economy_People_Planet_2015/. Sted: Copenhagen Business School, Solbjerg Plads 3, Frederiksberg.

Helsingør

Grøntsager - Grønne ildsjæle

Onsdag den 18. november, kl. 17. Underviser: Jette Andersen. Vinterens mørke har taget over, og vi er krøbet indendørs. Men inde i de varme stuer på naturcenteret vil Jette genkalde foråret og sommeren, ved at fortælle om alle de spiselige urter uden for vores dør, som kan supplere salatskålens indhold. Og kan du lide tanken om at putte noget i jord og se, hvordan det spirer frem? Om du er den erfarne havedyrker eller den uerfarne, der drømmer om, hvordan man kan være selvforsynende med grøntsager og urter, uanset om man har et par krukker eller et havestykke, vil Jette kunne inspirere dig denne aften. Arrangeret af LOF Helsingør. Gratis. Sted: Nyruphus Naturcenter, Kongevejen 270, Espergærde.

Hillerød

Frøsamler - Grønne ildsjæle

Torsdag den 26. november, kl. 19. Underviser: Jesper Bay. Mange, der har prøvet at dyrke lidt jord, om end det er i altankasser, krukker eller på et jordstykke, har måske også prøvet at tage frø fra til tørring og brug i haven næste år. Måske med svingende resultater og dårlig afgrøde. At avle frø er et håndværk, der nemt kan læres. Man skal blot lære lidt om, hvordan forskellige planter formerer sig, og man skal lære nogle basale teknikker. Så kan man avle frø, der i kvalitet er fuldt på højde med eller bedre end dem, man køber i butikkerne. Kunne du tænke dig at få mere viden om frøsamling, er denne temaaften med Jesper noget for dig. Du lærer hvornår og hvordan frøene af forskellige planter høstes, renses, tørres og opbevares og hvor længe de kan holde. Der forklares om, hvilke planter man nemt kan tage frø af, og om hvordan de lidt vanskeligere planter håndteres, så man undgår krydsbestøvning, indavlsdepression mm. Lidt nyttig og simpel teoretisk botanik og genetik bliver også gennemgået, så man f.eks. bliver i stand til at skelne mellem begreberne familie, slægt, art og sort, og til at forstå hvad rendyrkede, ikke rendyrkede og F1-sorter er. Arrangementet og det foregående i Helsingør er led i LOF's temaer for grønne ildsjæle med støtte fra Miljøministeriet og derfor gratis. Arrangeret af LOF Helsingør. Sted: LOF Huset Hillerød, Sdr. Jernbanegade 4 E, Hillerød.

Humblebæk

Livet i skoven

Tirsdag den 17. november, kl. 20 fortæller Andrea Hejlskov om sin tilværelse i udkants-Sverige. I 2011 besluttede hun med sin familie at stå af ræset og virkeliggøre en drøm inspireret af H. D. Thoreaus's bog "Walden" - nemlig at opbygge sit liv omkring mere simple dyder som håndens arbejde og eksistensen i naturen. Familien flyttede til de svenske skove, hvor de stadig bor, helt primitivt, i en bjælkehytte som de

selv har bygget. Andrea Hejlskov skrev efter nogle år en bog der omhandlede deres første år i skoven. Bogen blev en bestseller og inspirerede mange mennesker til selv at prøve kræfter med det enkle liv i skoven. Entré: 60 kr., 30 kr. for unge under 30 år. Sted: Krogerup Højskole, Krogerupvej 13, Humlebæk.

Nørrebro

Globale udfordringer og praktisk solidaritet

Onsdag den 25. november, kl. 19-22. Vi ser den kreative og gribende dokumentarfilm Moana - the Rising of the Sea hvor øbefolkningen fra de lavtliggende øer i Stillehavet bruger dans, teater og musik til at fortælle om de alvorlige konsekvenser som den stigende vandstand har for deres liv. Efter filmen ser vi Vidner til klimaforandringer - en stribe personlige beretninger om, hvordan klimaforandringerne allerede i dag er en alvorlig sag for befolkningen i det nordligste Grønland. Vi slutter af med debat med Oliver Hasenkamp, Pazifik Netzwerk og Rune Langhoff, WWF Verdensnaturfonden Det er gratis og åbent for alle. Sted: VerdensKulturCentret, Nørre Allé 7, København N.

Vesterbro

No planet B

Den 23. november-12. december. Videnskabs Teater. Aldersgruppe: Fra 16 år. Varighed: 105 min uden pause. En mange-facetteret teaterforestilling, om den aktuelle klimasituation, på en sjov, nyskabende og overraskende måde. Formen er performance-lecture, stand-up og traditionelt dramatisk teater. Velkommen til den antropocæne tidsalder - menneskets tidsalder! Mennesket er nu den største naturkraft på jorden. Det er vores handlinger der direkte bestemmer klodens tilstand; arternes overlevelse, kvaliteten af drikkevand, mængden af CO₂ i atmosfæren, mængden

af plastikaffald i havene, om polernes iskapper smelter... Det er kort og godt op til os mennesker hvordan vores og klodens fælles fremtid skal se ud. Men - er vi som menneskehed klar over det? Er vi klar over konsekvenserne af vores handlinger? Arrangeret af CPS/Cultural Projects Service. Se spilletider på www.kultunaut.dk Billetter i løssalg: voksne 150 kr., studerende over 25 år: 100 kr. Sted: Husets Teater, Halmtorvet 9, København V.

Flere byer

Intet Bliver Som Før

Dokumentarfilm om klimakrisen, der bliver vist simultant i hele landet med efterfølgende livestreamet debat ud til alle biografer. Debatten vil foregå mellem Naomi Klein, filmens instruktør Avi Lewis, kunstneren Shepard Fairey og Uffe Elbæk.

Spillesteder:

Lørdag den 14. november, kl. 16.30.

Grand Teatret, Mikkel Bryggers Gade 8, København K
Empire Bio, Guldbergsgade 29 F, København N
VesterVovVov, Absalonsgade 5, København V
Bio Viften, Rødovre Parkvej 130, Rødovre
Baltoppen Bio 1-2, Baltorpvej 20, Ballerup
Tisvilde Bio, Hovedgaden 38, Tisvildeleje
Kulturbiografen Frysehuset, Parallevej 35, Holbæk
Vig Bio, Ravnsbjergvej 2, Vig
Ishøj bio, Ishøj Østergade 28, Ishøj
Haslev Bio, Sofiendalsvej 4, Haslev
Bio 1-5 Næstved, Kattebjerg 5, Næstved
Korsør Biograf Teater, Jens Baggesens Gade 17, Korsør
Biograf Caféen, Marienbergvej 5, Vordingborg
Nicolai Biograf og Café, Skolegade 2, Kolding
Ikast Bio, Strøget 49, Ikast

LOKALE KONTAKTPERSONER

GIV MILJØET EN HÅND - HVER DAG

KREDSFORMÆND

ALBERTSLUND

Lars Clark
Tlf. 43 62 06 82
clark@tdcadsl.dk

BRØNDBY

Jan Halberg
Tlf. 60 66 00 58
jan.halberg@gmail.com

KØBENHAVN

Jørgen Martinus
Tlf. 28 88 02 52
martinusmail@gmail.com

ROSKILDE & OMEGN

Ilse Friis Madsen
Tlf. 40 42 19 39
ilse@friis.mail.dk

SORØ & OMEGN

Dorte E. Nielsen
Tlf. 24 60 02 61
soroelot@stofanet.dk

SYDJYLLAND

Fritze Lundstrøm
Tlf. 75 50 86 00
fritze@live.dk

ØVRIGE KONTAKTPERSONER

ALLERØD

Karen Bisgaard
Tlf. 30 22 75 28
karen@alleroedderne.adsl.dk

BORNHOLM

Ernst Holz Hansen
Tlf. 27 51 43 56
holzhanzen@mail.dk

ESBJERG

Erik Madsen
Tlf. 75 10 17 06
erik-m@bbsyd.dk

FREDERICIA & VEJLE

Annemette Bargum
Tlf. 60 62 54 43
annemette.bargum@gmail.com

FURESØ

Karen Strandesen
Tlf. 31 15 15 57
karen@strandesen.dk

GRIBSKOV

Kirsten Gamst
Tlf. 48 79 76 50/ 21 43 63 62
kirsten.gamst@hotmail.com

GØRLEV

Allan Diehl
Tlf. 35 26 24 30

HELSINGØR

Aase Hornbæk
Tlf. 48 41 63 41
aasehorn@gmail.com

HERLEV

Lone Fosdal
Tlf. 44 91 33 86/ 26 25 33 86
lone@fosdal.dk

HERNING

Anette Vestergaard
Tlf. 97 13 34 78
anet.4.2@post.tele.dk

HJØRRING

Peter Yde
Tlf. 98 90 11 12
petyde@gmail.com

HØJE TAASTRUP

Knud Anker Iversen
Tlf. 50 12 68 68
mec@mec-ht.dk

KØGE

Marianne Mark
Tlf. 29 33 99 78
marianne@detgroennehus.dk

LOLLAND & FALSTER

Dion L. Gornitzka
Tlf. 30 22 65 70
mailtildion@gmail.com

LYNGBY-TAARBÆK

Henriette S. Kristensen
Tlf. 26 17 50 58
marts2300@hotmail.com

MØN

Krista Steffensen
Tlf. 55 81 20 81
info@liselundslot.dk

NIVÅ

Marianne Birk Olsen
Tlf. 40 22 33 27
marianne.birk.olsen@gmail.com

NORDFYN

Mogens Godballe
Tlf. 63 85 01 93
mogens@nfhs.dk

RANDERS

Rita Nørregaard
Tlf. 30 26 72 87
rita.noerregaard@hotmail.com

RINGKØBING-SKJERN

Birthe Toft
Tlf. 23 44 95 94
oeko@vestjyllandshojskole.dk

SKANDERBORG

Tove Spangkær
Tlf. 20 21 26 38
post@visedame.dk

SLAGELSE

Karen-Lisbet Jacobsen
Tlf. 58 53 06 77
klj@karen-lisbet-jacobsen.dk

VEJEN

Gerda Iversen
Tlf. 20 68 47 20
gerdaiversen@gmail.com

BESTYRELSEN:

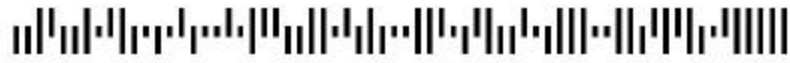
Jørgen Martinus, formand, redaktør, repræsenterer Grøn Hverdag i Dansk Folkeoplysnings Samråd. Bestyrelsesmedlem i Agendaforening Nordvest.
Tlf. 2888 0252, martinusmail@gmail.com

Henriette S. Kristensen, næstformand, kontaktperson i Lyngby.
Tlf. 2617 5058, marts2300@hotmail.com

Lars Clark, kasserer, repræsenterer Forbrugerrådet i Forbrugerankenævnet, Ankenævnet for Dyrlæger og Arbejdsgruppe for Telestyrelsen.
Tlf. 4362 0682, clark@tdcadsl.dk
Grøn Hverdag er repræsenteret i Albertslund Kommunes Grønne Udvalg

AFSENDER: GRØN HVERDAG, BISPEBJERG BAKKE 8, 2400 KØBENHAVN NV

gronhverdag.dk

Grøn Hverdag

Bestil via hjemmeside eller mail@gronhverdag.dk :

Medlemskab 1 x 4 blade	250 kr.
Abonnement 1 x 4 blade	200 kr.
Firma-abonnement, lille 10 x 4 blade	500 kr.
Firma-abonnement, stort 20 x 4 blade	1.000 kr.

Indbetaling på reg.nr. 9860 konto-nr. 87304 32462 eller gironr. 717-7224 med angivelse af afsender (navn eller medlemsnummer)

STØTTEBELØB modtages med glæde på samme konti